

Списание за наука

„Ново знание“

ISSN 2367-4598 (Online)

Академично издателство „Талант“

*Висше училище по агробизнес и развитие на
регионите - Пловдив*

New Knowledge

Journal of Science

ISSN 2367-4598 (Online)

Academic Publishing House „Talent“

*University of Agribusiness and Rural Development -
Bulgaria*

<http://science.uard.bg>

MODERN ASPECTS IN MANAGING BANK RISKS

Dimitar Anastasovski

University of agribusiness and rural development - Bulgaria

Abstract: The article presents the concept of financial risk by emphasizing the financial risk in the banking activity. The different types of risks in banks, financial risk management systems and tools are analyzed. The essence of three risk mitigation methods - risk transfer, risk distribution and risk equalization, as well as the control exercised over the banking activities of banks and banking supervision by the Bulgarian national bank are examined. Conclusions and recommendations on the risk management system in banks, the state of risk and its control are made.

Keywords: risk, financial risk, bank risk, risk management.

СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА БАНКОВИТЕ РИСКОВЕ

Димитар Анастасовски

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: В статията е представено понятието „финансов риск“ като е поставен акцент на финансовия риск в банковата дейност. Анализирани са различните видове рискове в банките, системите и способите за управление на финансовите рискове. Разгледана е същността на три метода за ограничаване на рисковете - прехвърляне на риска, разпределение на риска и изравняване на риска, както и контролът, упражняван върху кредитната дейност на банките и банковия надзор от БНБ. Направени са изводи и препоръки относно системата за управление на рисковете в банките, състоянието на риска и неговия контрол.

Ключови думи: риск, финансов риск, банков риск, управление на риска.

ВЪВЕДЕНИЕ

В литературата, а също така и в практиката, понятието „финансов риск“ се разглежда нееднозначно. Това винаги налага оперативен анализ на финансовия риск като понятие, на последствията, свързани с него, и как следва те да се възприемат и евентуално минимизират¹. Финансовите рискове се проявяват във всички сфери, но в най-голяма степен в банковата дейност – от риска от възможни неизправности в компютърните системи до рискове при финансовите операции или от недалновидно стратегическо планиране. Рисковете могат да бъдат абсолютно непредсказуеми, но могат и да се прогнозират с достатъчна голяма степен на вероятност. Финансовият риск, най-общо, може да се разглежда като вероятност за едно или друго събитие, което може да причини на банката или на нейните сътрудници неприятности и да създаде проблеми (парични и морални загуби, неблагоприятно материално въздействие)².

Вероятността за възникване на рискова ситуация се колебае от 0 до 100% и съответно служи като индикатор за това може ли да се очаква настъпване на някакво неприятно събитие и доколко точно то може да се предвиди. Честотата на възникване на рисково събитие показва може ли да се очаква възникването на неприятния случай днес, утре или след месец. Силата на последствията показва какво може да се очаква от един или друг случай, ако той неочаквано се прояви.

УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА В БАНКОВАТА ДЕЙНОСТ

В съответствие с процесите в банковата дейност могат да възникват непредвидени случаи, свързани например с некомпетентност на служителите в банката, с тяхна небрежност, с неочаквана авария в компютърната техника и система за комуникации, с възникване на форс-мажорни обстоятелства (земетресение или наводнение) и т.н. Тези рискове имат нефинансов характер и са случайни събития. Затова тези и подобни ситуации могат да се обединят под общото наименование „операционни рискове на банката“. Такива рискове се управляват извънредно трудно, тъй като са непредсказуеми и силата на техните последствия може да се колебае в огромни диапазони. Игнорирането им е възможно с подбирането на висококачествени специалисти, оборудване на банката с качествена техника и качествени компютърни програми, осигуряване на надеждна охрана на помещенията в банката и т.н. Напълно да се изключат посочените рискове е невъзможно, но може да се намали вероятността от тяхното появяване.

Заедно с операционните рискове в банката могат да възникнат и рискове от друг характер. Например за обслужване на клиентите е необходимо в банката постоянно да се намират налични парични ресурси, с помощта на които да се извърша това обслужване. При отсъствие на такива средства възниква специфичен банков риск, който се определя като „риск от ликвидност“, т.е. банката не е в състояние своевременно да изпълни желанието на клиента за превод на парични средства. Борбата с този риск е значително по-лесна в сравнение с всеки операционен риск, тъй като банката е в състояние да планира паричните приходи и разходи и може въобще да изключи този риск, например ако държи всички средства в налична форма и на кореспондентска сметка в Централната банка. Но тогава се появява риск от друг характер – „риск от недостатъчна доходност“, което може да доведе банката до банкрут. Определянето на допустимата (безопасната) граница между риска от ликвидност и риска от недостатъчна доходност следва да бъде една от най-важните задачи на банката.

¹ Вж. Тепман, Л.Н. Управление рискоми в условиях финансового кризиса, М., 2011.

² Вж. Воронин, Ю.М. Управление банковскими рискоми, М. 2007

Всички активни пазарни операции на банката са насочени към получаването на доход. За относително безопасна пазарна операция може да се смята кредитиране, при което операцията се извършва при предварително договорена лихва и определен срок. В този случай възниква друг сериозен риск – „кредитен риск“, т.е. риск кредитополучателят по някакви причини да не е в състояние или да се откаже да обслужва своя кредит. Този риск практически може да се намали значително, ако се отпускат кредити само на проверени клиенти, което е желателно, но на практика се среща рядко. Причината е в това, че отделни банки в борбата за клиенти и бързи доходи не следят за качеството на кредитоискателите, а в повечето случаи - за количеството отпускани кредити. Това е и една от основните причини за провокираната в САЩ световна финансова криза през 2008 г.³

Рискове възникват и при операциите с ценни книжа, които се появяват под влияние на търсенето и предлагането им. Движението на техните цени е достатъчно непредсказуемо и затова при купуването на акции или облигации на един или друг емитент банката се сблъсква с риск от непредсказуемото движение на цените на пазара на ценни книжа. Този риск, определян като „ценови или фондов риск“, успешно може да се минимизира чрез инвестиции в стабилни и предсказуеми емитенти на ценни книжа.

Извънредно опасен риск, който засяга всички финансови операции, свързани със последващо конвертиране на една валута в друга, е „валутният риск“. Той се появява при непредсказуемо движение на валутните курсове. Този риск може да се минимизира като откритите позиции в една или друга валута при възможност се свеждат до нула. Тогава даже при значително изменение на курса потенциалните загуби се свеждат до минимум.

Съществува и така наричаният „лихвен риск“, който се свързва с нежелана промяна в лихвените проценти. Един от основните фактори, способни да повлияят върху лихвените проценти по влоговете, е промяната в лихвения процент на Централната банка (ставката за рефинансиране). Този риск е възможно да се минимизира чрез съгласуване на сроковете по пасивите и активите (привличането и разполагането) на паричните ресурси.

В процеса на банковата дейност могат да се появят и други рискови ситуации, способни да доведат до неприятни последствия. Тези рискове, често незабележими на пръв поглед, могат да доведат до значителни загуби за банката. Става въпрос за „стратегическия риск“, т.е. за риск от глобални пропуски на банката, свързани със стратегическото планиране на дейността на банката (риск от загуба на делова репутация), което може да се случи поради грубо поведение на обслужващия персонал, безотговорно отношение на персонала при съставянето на договорите, при провеждането на някои операции. Банката може да загуби доверието на своите клиенти в случай на поява в средствата за масова информация на съобщения за некоректни действия на банката в процеса на нейната дейност. Подобна ситуация се наблюдава в страната по отношение на Корпоративна търговска банка.

Рисковете в банковото дело, както и във всяка друга стопанска дейност, не могат да се отстранят напълно, но в немалка степен могат да се намалят или споделят. Сигурността на кредитните операции е важна, както за избягване на непосредствени материални щети, така и за авторитета на банките, което до голяма степен обуславя просперитета им.

Никоя банкова дейност не е застрахована от загуби. Поради това непрекъснато се правят опити да се изработи скала за степента и размера на рисковете. Оценките за

³ Вж. Стиглиц, Дж. Свободно падане, С. 2010.

рисковете започват от наличностите на пари в касата на банката и се стига до необезпечените кредити, отпуснати на кредитополучатели със съмнителна платежоспособност, или до участия в рисковани емисии на ценни книжа. Всички тези оценки обаче имат относителен характер.

В портфейла с ценни книжа, придобивани от банките, съществува вероятност да влязат съмнителни документи. Понякога даден длъжник, считан за много надежден, може да прекрати обслужването на кредита, ако предприятието му по различни причини изпадне в криза.

В банковата практика са се наложили главно три метода за ограничаване на рисковете: *прехвърляне на риска, разпределение на риска и изравняване на риска*. По-долу се акцентира върху същността на всеки от тях.

Прехвърлянето на риска може да се осъществи чрез застрахователни договори, т.е. опасността от загуби да се прехвърли върху други организации. Например банката изисква от кредитополучателя застраховка на експедираните или складираните стоки, които служат за обезпечение на отпуснат ломбарден кредит. В много случаи се налага дори презастраховка на имуществото или машините в полза на банката-кредитор. Неоправдано големите кредити по текущи сметки трябва своевременно да се съкращават, а когато се отнася за крупно предприятие-длъжник - да се обединяват чрез емисия на ценни книжа.

Разпределението на риска се оказва най-важно като метод за ограничаване на опасностите от загуби. Това разпределение следва да се съгласува по *време, място, субекти и обекти*.

Разпределението на риска *по време* може да се осъществява главно чрез правилното отделяне на падежа на вземанията от задълженията на банката. В банковите среди е широко известно така нареченото "златно банково правило", установено преди повече от 100 години, че една банка може да отпусна кредити с такива падежи, които отговарят на падежите на задълженията ѝ. По-късно това правило се модернизира, като вече се вземат в предвид не само падежите на задълженията, но и сумите на тези задължения⁴.

Разпределението на риска *по място* изисква разумно разчленяване на кредитите към местни и чуждестранни кредитополучатели, към различни региони на страната с различна стопанска структура, към различни стопански отрасли.

Разпределението на риска *според субекта* следва да се извършва чрез съучастие в създаване на банкови консорциуми или като се поемат от няколко банки солидарни поръчителства по полици при големи кредити.

Разпределението на риска *според обекта* създава възможност за ограничаване на загубите, когато банката разпростира кредитните си улеснения върху повече обекти, без някои от тях да имат доминиращо положение. Добри резултати дава спазването на принципа, според който за една банка е по-благоприятно да има повече клиенти както по депозитите, така и по кредитните си операции, тъй като е по-малка вероятността многото на брой вложители да си поискат едновременно депозитите, а клиентите-кредитополучатели едновременно да фалират или по различни причини да се изправят пред финансови затруднения. При кредитните сделки обаче следва да се отчита обстоятелството, че повече дребни клиенти означава за банката и повече разходи във връзка с проучването и оформянето на заемите. Но в противодействие на това се постига ограничаване на рисковете, а тези увеличени разходи могат да се разглеждат като цена за тяхното намаляване.

⁴ Вж. Шевчук, Д.А. Банковские операции. Принципы, доходность, контроль, риски. М. 2007.

Изравняването (компенсиране) на банковия риск е метод, който може да се прилага главно при валутните сделки. Например при поемане на ангажимент да се плати дадена сума в определена валута след известен срок за избягване на риска от повишаване на курса на тази валута до датата на плащането, което ще предизвика загуби за банката, банката-платец е препоръчително да сключи срочна валутна сделка (да хеджира), т.е. да договори покупка на същата валута за същия срок по курс, договорен в момента на сключване на сделката.

За намаляване на риска *контролът*, упражняван върху кредитната дейност на банките от съответните контролни органи, следва да се подчинява на изискването за своевременност, пълнота и всеобхватност. За тази цел контролните процедури следва да протичат по целия цикъл на разрешаване, отпускане и обслужване на кредита. Нормативната обоснованост за контрол върху кредитирането произтича от Закона за кредитните институции, Закона за информацията относно необслужвани кредити и Наредбата на БНБ за големите кредити на банките. В тези нормативни документи се определят изискванията за отпускане на кредити, тяхното обслужване и отчитане и най-вече правата на ръководните органи на банката да вземат решения за разрешаването на кредита.

Контролните процедури следва да се проявяват най-пълно при разрешаване на кредита. Проучванията за целта на кредита, неговото обезпечение и срокове на погасяване се оформят в досие, към което се прилага и сключеният договор с банката (ако се разреши кредитът). Справките в досието зависят и от приетите вътрешни правила в банката, където намират отражение видът и характерът на обезпеченията, наличието на други кредити, ипотeki и т.н., финансовото състояние на клиента, неговата възможност да обслужва кредита в зависимост от характера на дейността, пазарните условия и обема търсена продукция. Досието заедно с мнението на инспектора се предоставя за обсъждане и вземане на решение. Контролните процедури следва да продължават и след разрешаването на кредита. Те са насочени преди всичко към обслужване на кредита, т.е. периодичното погасяване чрез отделните вноски за лихвата и главницата. Изискванията са първо да се погасяват лихвите, ако клиентът не е в състояние да обслужи едновременно частта за лихвата и главницата. В контролните процедури освен това следва да се включва и периодичният преглед на финансовото състояние на предприятието, евентуалните изменения в условията на кредита, да се преценяват възможностите за реструктуриране на кредита и неговото преоформяне и т.н. През периода на просрочие контролните органи трябва да следят за взетите мерки да се обслужва кредитът, санкциите, които са наложени, както и правилната категоризация на кредитите⁵.

Банковият надзор от БНБ има характер предимно на дистанционен контрол, като за целта се събира информация от търговските банки. От такъв характер са изискванията за уведомление за предоставен голям кредит, уведомление за предоставен вътрешен кредит (на банкови служители), отчет за големите кредити, отчет за вътрешните кредити. Информацията за необслужваните кредити, съгласно списъка на така наричаните „кредитни милионери“, се предоставя според изискванията на посочения закон. В този случай се търси и участието на главна прокуратура, на МВР, на данъчните и митническите органи.

За банките е нецелесъобразно да изграждат система за управление на всеки отделен риск. Необходимо е да се създава система за управление на всички банкови

⁵ Вж. Закон за кредитните институции в Република България с преходните и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на Закона за допълнителния надзор върху финансовите конгломерати (ДВ, бр.70 от 09.08.2013), Наредба № 7 от 24.04.2014 за организацията и управлението на рисковете в банките, обнародвана в ДВ, бр.40, от 13.05.2.14.

рискове, които съществуват за конкретна банка. В началото е необходимо да се определя за всеки от видовете рискове кой идентифицира риска, кой прави оценка и разчет за величината на риска, кой осъществява мониторинг за измененията на риска във времето, кой контролира минимизацията на дадения риск⁶.

Системата за управление на банковите рискове предполага четири съставни компонента⁷:

- ✓ определяне на риска;
- ✓ оценка и пресмятане на размера на риска;
- ✓ мониторинг на риска;
- ✓ контрол на риска.

Във вътрешните банкови документи е необходимо да се описва как да се определя един или друг риск. При решаването на този въпрос обикновено особени проблеми не възникват. Всеки от посочените рискове е присъщ практически в дейността на всяка банка. Затова може да се каже, че рисковете вече по принцип се знаят и е доказано, че те влияят на банковата дейност. Основният проблем с допълнителното разкриване на нефинансовите рискове е свързан с операционния риск, тъй като от тази гледна точка спектърът от операционните случаи за всяка банка е индивидуален и да се разкрие наборът от операционни рискове е възможно само с помощта на наблюдения, които следва да се провеждат редовно от специален отдел.

След като се определи как могат да се разкриват рисковете следва да се премине към оценка на риска (на неговия мащаб). Банките провеждат оценка на риска в съответствие с разработени от тях методики. Ако е невъзможно да се оцени риска в стойностно изражение, е необходимо да се извърши друга оценка (например балова скоринг-оценка).

Определянето на размера на един или друг риск следва да се извършва постоянно, а не еднократно. По този начин се извършва мониторинг на един или друг риск, което позволява винаги да се знае какво е състоянието на риска.

Какво означава да се контролира състоянието на риска?

Най-често в банките по всеки от идентифицираните рискове се определя лимит, т.е. пределно допустимо значение, което се определя за всеки от рисковете индивидуално. По този начин да се контролира състоянието на един или друг риск означава да се оцени доколко в дадения момент е изчерпан наличният лимит (възможно и в процентно отношение). В зависимост от получените данни е възможно да се направи заключението доколко е опасен даденият риск за текущия момент. Ако лимитът не може да бъде определен в стойностно изражение, той следва да се въвежда като средно претеглено значение по някой бално-претеглен модел.

Проектирайки посочените четири съставни компонента за управление на банковите рискове върху всички видове банкови рискове, ще се получи цялостна система за управление на рисковете⁸.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение следва да се подчертае, че в системата за управление на рисковете освен описанието на това, кой и как ги разкрива, кой и как ги оценява и провежда мониторинг, кой и как контролира банковите рискове, е необходимо много детайлно да се определят процедурите на взаимодействие между подразделенията, принципите на информирани на ръководството на банката за състоянието на банковите рискове.

⁶ Вж. Регламент (ЕС) № 575 на Европейския парламент и на Съвета от 23.06.2013 относно изискванията за кредитните институции и инвестиционните посредници и измененията на Регламент № 648 от 2012.

⁷ Вж. Тепман, Л.Н. Управление рисками, М., 2010.

⁸ Вж. Севрук, В.Т. Банковские риски, М., 1999.

ЛИТЕРАТУРА

1. Воронин, Ю.М. Управление банковскими рисками, М. 2007
2. Закон за изменение и допълнение на Закона за допълнителния надзор върху финансовите конгломерати (ДВ, бр.70 от 09.08.2013)
3. Закон за кредитните институции в Република България.
4. Министерство на туризма, <http://www.tourism.government.bg/bg/index.php>
5. Наредба № 7 от 24.04.2014 за организацията и управлението на рисковете в банките, обнародвана в ДВ, бр.40, от 13.05.2.14.
6. Регламент (ЕС) № 575 на Европейския парламент и на Съвета от 23.06.2013 относно изискванията за кредитните институции и инвестиционните посредници и измененията на Регламент № 648 от 2012.
7. Севрук, В.Т. Банковские риски, М., 1999.
8. Стиглиц, Дж. Свободно падане, С. 2010.
9. Тепман, Л.Н. Управление рисками в условиях финансового кризиса, М., 2011.
10. Тепман, Л.Н. Управление рисками, М., 2010.
11. Шевчук, Д.А. Банковские операции. Принципы, доходность, контроль, риски. М. 2007.
12. <http://www.nsi.bg/bg/content/1831>
13. <https://lima.api.bg/#>
14. <https://www.mtitc.government.bg/page.php?category=451&id=3756>